

TEORIJA PETERA JARVISA⁹ O CJELOŽIVOTNOM UČENJU

Siniša Kušić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

skusic@ffri.hr

Učenje je cjeloživotni proces i mi smo rezultat vlastitog učenja. Ali kako zapravo učimo tijekom života da bi postali/bili osoba u društvu? U svojoj knjizi, Peter Jarvis međunarodno priznati stručnjak u području cjeloživotnog učenja, obrazovanja odraslih i kontinuiranog obrazovanja, prikazuje sve povezane aspekte kako postati/biti osoba u okviru procesa učenja. S obzirom na raspravu o važnosti „prirode naspram odgoja“ odnosno o tome kako postajemo ljudi, Jarvisova proučavanja o odgoju (a kada govorimo o odgoju govorimo prvenstveno o učenju) temelje se na uvažavanju našeg genetskog nasljeđa i evolucijske stvarnosti. Jarvis na pronicljiv i

⁹ Peter Jarvis je međunarodno priznati stručnjak u području cjeloživotnog učenja, obrazovanja odraslih i kontinuiranog obrazovanja. Kao profesor kontinuiranog obrazovanja predaje na Sveučilištu Surrey, gdje je obnašao i dužnosti pročelnika Odjela za obrazovne studije. Kao (počasni) gostujući profesor predavao je na Odjelu za obrazovanje odraslih Sveučilišta u Georgiji (USA), Sveučilištu u Pecu (Mađarska), Sveučilištu u Nottinghamu i City University (UK), Tianjin Radio and Television University (Kina), Sveučilištu u Ljubljani i mnogim drugim sveučilištima diljem svijeta. Autor je i urednik više knjiga, članaka i poglavlja u knjigama o obrazovanju i učenju odraslih, stalnom stručnom obrazovanju, obrazovanju medicinskih sestara, osnovnom obrazovanju, obrazovanju na daljinu, obrazovanju za treću životnu dob. Osnivač je i urednik *International Journal of Lifelong Education*. Također, član je uredništva nekih poznatijih časopisa (*Adult Education Quarterly*, *Comparative Education*). Dobitnik je više raznih akademskih počasti (Predsjednik British Association of International and Comparative Education (BAICE) – 1999-2000; dobitnik svjetske nagrade Cyril O. Houle za najbolju literaturu u području obrazovanja odraslih; dobitnik nagrade Comenius; izabran je u International Hall of Fame of Adult and Continuing Education). Neke od njegovih novije objavljenih publikacija su: *The Routledge International Handbook of Lifelong Learning*; *Democracy, Lifelong Learning and the Learning Society*; *Globalization, Lifelong Learning and the Learning Society*.

poticajan način objašnjava kako postajemo socijalna ljudska bića odnosno kako postajemo osoba u društvu. U procesima rasta i razvoja, mi kao ljudska bića internaliziramo, prihvaćamo i odbacujemo kulturu kojoj smo izloženi neposredno i putem elektronskih medija.

Kako teorija učenja odmiče od tradicionalnog, monodisciplinarnog pristupa moguće je smjestiti osobu u središte svih razmišljanja o učenju ističući multidisciplinarni pristup što je Jarvis u svoj knjizi uspješno učinio. Ova knjiga predstavlja širok spektar različitih razmatranja u kojima se Jarvis oslanja na istraživanja provedena u različitim znanstvenim disciplinama te na taj način predstavlja složenu studiju o tome tko smo mi zapravo i na koji način postajemo socijalna ljudska bića. Znanstvene perspektive iz kojih se promatraju fenomeni u ovoj knjizi isprepliću se iako je važnost i doprinos svake pojedine znanstvene discipline implicitno prepoznata (ponegdje se i eksplicitno navodi).

Jarvis, u knjizi, predstavlja iscrpan prikaz procesa cjeloživotnog učenja razrađujući sve elemente navedenog koncepta kako bi ga prikazao i razjasnio u cijelosti. Sukladno tome svoj proces razjašnjavanja započinje artikulacijom procesa učenja u maternici (pred-svjesno učenje) nastavljaajući se na sve faze života. Kao što autor navodi „cjeloživotno učenje je zbudjujući koncept“ koji se raznoliko koristi kako bi se opisalo „učenja od kolijevke pa do groba“ kao i strukovno obrazovanje odraslih. Iako mnogi naslovi o cjeloživotnom učenju težište stavljaju na obrazovanje odraslih, posebnost ove knjige upravo je u tome što koncept cjeloživotnog učenja obuhvaća u cijelosti.

Teorijsko utemeljenje

Knjiga je podijeljena na tri dijela. Prvi dio knjige podijeljen je na šest poglavlja u kojima se prikazuje teorijsko utemeljenje fenomena i objašnjavaju se neki od glavnih pojmova. Iako svatko postaje osoba u društvu to se ne događa rođenjem ili slučajno nego upravo kroz proces učenja mi postajemo osobe kakve jesmo kao što navodi Jarvis „učim da budem ja!“ i „ti učiš da budeš ti!“ Prikazujući neke od temeljnih koncepata koji se nalaze u podlozi ovog složenog društvenog procesa u raspravu uključuje različite znanstvene perspektive (sociologijsku, psihologijsku i filozofsku) ističući tako humanistički aspekt procesa učenja.

Koncept „osobe“ autor prikazuje kroz shvaćanja Tomaselloa, Rogersa, Maslowa, McAdamsa, Haslama, MacMurraya, Lockea i drugih mislioca pružajući tako teorijsko utemeljenu raspravu. U suvremenom društvu moderna se promatra kao manjkavost. U fokusu nije izolirani pojedinac. Osoba živi u odnosu s drugim ljudima, a „pojedinac proizlazi iz odnosa“ kao što navodi Jarvis. Društvo je drugi koncept kojeg Jarvis opisuje zajedno s konceptom kulture unutar procesa globalizacije i multikulturalnosti. Ljudi više ne žive u monokulturalnom društvu, a društva su postala kombinacija sustava i životnih svjetova („*life-worlds*“) u kojem je životni svijet multikulturalan. Društvo se sastoji od mnogo životnih svjetova koji se preklapaju i presijecaju. Životni svijet nije statički fenomen s obzirom da upravo mi konstruiramo svoj životni svijet koji ovisi o našoj biografiji i našem učenju. Govoreći o individualnoj odgovornosti pojedinca za svoje djelovanje Jarvis naglašava i važnost utjecaja skupine (društva) pa tako navodi da „bez skupine, ne može biti osoba.“ U prvom poglavlju autor osim što govori o konceptu učenja ne samo kao o individualnom već kako i o socijalnom fenomenu također razmatra koncept osobe i proces učenja u kontekstu evolucijske stvarnosti i razvoja mozga. Na taj način ističe važnost studija o vezi između znanosti mozga i učenja te između evolucije i učenja.

U drugom poglavlju autor detaljno razrađuje tezu da se proces učenja događa u socijalnom kontekstu. Sukladno navedenom, ispituje ideju međuljudskih odnosa i proces socijalizacije pojedinca u subkulturu njegovog životnog svijeta. Odnosi su temelj ljudskog življenja i priroda svakog pojedinca u društvu, a kako Jarvis navodi „interakcija između `Ja` i `svijeta` sama po sebi je višeznačan fenomen“ s obzirom da naše doživljavanje svijeta ovisi o intenzitetu, formi i načinu. Upravo kroz interakciju sa svijetom (drugim ljudima i masovnim medijima) stalno smo izloženi mogućnostima za učenje. Prema tome, autor učenje definira kao „kombinaciju procesa tijekom života pomoću kojih cijela osoba - tijelo (genetsko, fizičko i biološko) i um (znanje, vještine, stavovi, vrijednosti, emocije, značenje, vjerovanja i osjetila) – doživljava socijalne situacije, sadržaj koji se potom transformira spoznajno, emotivno ili praktično (ili putem bilo koje druge kombinacije) i integrira u osobnu biografiju rezultirajući stalnom promjenom (ili većim iskustvom) osobe.“ Drugim riječima, mi konstruiramo svoju vlastitu biografiju uvijek kada učimo.

Opisujući osnovne procese kroz koje prolazimo dok učimo (sjećanje, imitiranje, prilagođavanje, eksperimentiranje i jačanje) Jarvis opisuje i grafički prikazuje proces promjene osobe kroz učenje.

U trećem poglavlju autor istražuje učenje u ranom djetinjstvu te ističe važnost razdoblja ranog djetinjstva za koncept cjeloživotnog učenja kroz sintagmu „dijete je otac čovjeka“. Upravo je rano djetinjstvo razdoblje u kojem ljudsko biće počinje doživljavati društvo i u kojem prolazi kroz ogromnu količinu učenja. Jarvis ističe kako je rano djetinjstvo podloga za naš daljnji život i stoga u ovom poglavlju stavlja naglasak na primat odnosa, učenje i osjetila, igru, jezik i socijalizaciju.

U četvrtom poglavlju autor nastavlja detaljnije obrazlagati temu iz trećeg poglavlja. Ovdje ističe kako velik dio našeg učenja proizlazi, i pod utjecajem je, učenja u ranom djetinjstvu koje se događa u stvarnim, životnim (praktičnim) situacijama češće nego u situacijama formalnog obrazovanja. Kombinirajući tipove učenja (namjerno, slučajno) i tipove situacija (formalna, neformalna, informalna) u obliku tablice prikazuje i objašnjava moguće situacije učenja (6 situacija učenja).

Budući da ovisno od situacije u kojoj učimo stječemo i određena iskustva Jarvis u petom poglavlju raspravlja o ideji ljudskog iskustva koje je temelj ljudskog života i učenja. Objasnjavajući utjecaj primarnog i sekundarnog iskustva autor nas uvodi u detaljniju raspravu o iskustvu. Ovdje apostrofira da kada raspravljamo o iskustvu moramo raspravljati o svijesti i svjesnosti, konceptima „postajem“ i „jesam“, iskustvu kao epizodi/događaju, mudrosti i stručnosti. Uvijek kada je riječ o iskustvu možemo govoriti o neposrednom i posrednom iskustvu odnosno o stvarnom procesu obavljanja stvari. Govoreći o učenju kao egzistencijalnom problemu Descartesovu tvrdnju „Mislim, dakle jesam“, u svjetlu pred-svjesnog iskustva Jarvis mijenja u „Jesam, dakle mislim“ odnosno još preciznije “Jesam, dakle doživljavam.“

U zadnjem poglavlju prvog dijela autor raspravlja kako ne postoji unutrašnji smisao za stvaranje, ali da smo se mi, ljudska bića, razvili na takav način da tražimo smisao našeg postojanja i tako nastojimo nametnuti značenje svemu što je stvoreno. Autor navodi kako je upravo to „početak znanosti i religije.“ Stvaranje značenja ključan je fenomen za razumijevanje učenja stoga Jarvis u ovom poglavlju istražuje metafizičku i socio-kulturnu interpretaciju

koncepta „značenja“ uključujući njegovu povezanost sa znanjem, istinom i vjerovanjem. Povezujući koncepte značenja i učenja Jarvis opisuje da ljudska bića tragajući za razumijevanjem pridodaju značenja svojim iskustvima. Stjecanjem novih iskustava, znanja i vještina mi mijenjamo postojeća značenja i na taj način se razvijamo i učimo.

Proces učenja

Drugi dio knjige govori o procesu učenja te autor kroz različite znanstvene perspektive i studije o različitim aspektima procesa učenja u deset kratkih poglavlja raspravlja o konceptima od iznimne važnosti za proces učenja. Jarvis tako u svakom pojedinom poglavlju razrađuje jedan od osnovnih aspekata (konceptata) procesa učenja te navodeći različite teorije i recentna istraživanja vjerodostojno obrađuje svaki navedeni koncept. Tako u drugom dijelu knjige autor obrađuje doživljavanje, opažanje, razmišljanje, stjecanje znanja, vjerovanje, osjećanje (emocije), djelovanje, međudjelovanje (interakcija), vrednovanje, pozicioniranje u društvu.

Jarvis drugi dio knjige započinje konceptom „doživljavanja“ (iskustva) s obzirom da je doživljaj početak svakog učenja. Svatko od nas ima različite forme doživljavanja, kroz vrijeme i prostor, odnosno svaki pojedinac doživljava (kroz primarno i sekundarno iskustvo) vanjsku realnost na svoj način i upravo je pojedinac onaj na kojeg utječe njegov vlastiti doživljaj. Jarvis kroz raspravu u ovom dijelu demonstrira kako je većina našeg učenja u svakodnevnom životu socijalno i kulturno reproduktivna.

Opazanje je rezultat našeg postojanja u svijetu i pounutrenja naše slike o njemu. Osoba u stvarnosti ne uči samo iz stvarnog vanjskog svijeta već iz svoje percepcije o svijetu koju je internalizirala što ima veliko značenje za shvaćanje samog procesa učenja i poučavanja. Proces opažanja, predstavlja osjetilni i kognitivni fenomen i čini podlogu našeg učenja.

Razmatrajući koncept „razmišljanja“ Jarvis navodi kako je ono usko povezano s našim postojanjem odnosno kako je to proces „svjesnog svakodnevnog života.“ Načini na koje razmišljamo temelji su našeg djelovanja i prema tome određuju tip osobe kakva jesmo. Naše razmišljanje stoga u velikoj mjeri odražava i naš položaj u

društvu, ali budući da smo mi individua u svakom odnosu imamo mogućnost razviti misli unutar i izvan vlastitog socijalnog konteksta.

Stjecanje znanja nije sasvim isto kao i učenje. Jarvis koncept „stjecanja znanja“ promatra kao „sposobnost pridavanja značenja situaciji, često osobnoj situaciji“ odnosno kao subjektivno razumijevanje situacije čime je taj koncept sličniji konceptu opažanja. U raspravi o stjecanju znanja autor se dotiče osobnog znanja, narativnog stjecanja znanja te na koji način znanje stječu žene. Na kraju ovog poglavlja Jarvis opisuje i uspoređuje stjecanje znanja i učenje.

Kroz Jarvisovu raspravu o konceptu „vjerovanja“ uviđa se da je učenje često slučajno pa čak i pred-svjesno te postaje jasno da je vjerovanje rijetko u potpunosti kognitivni proces. Vjerovanje je ujedno i emocionalni proces jer često zahtijeva predanost čime nas autor uvodi u sljedeće poglavlje u kojem razrađuje koncept „emocija“ koji je od iznimne važnosti za proces učenja.

U poglavlju o emocijama Jarvis ispituje temelje emocija u ljudskom biću, povezanost emocija s ljudskim iskustvom te istražuje njihovo mjesto u teoriji učenja i način na koji učimo kontrolirati emocije. Iako učimo na temelju naših iskustava na kognitivan, emocionalan i praktičan način veza između kognicije i djelovanja je vrlo slaba, dok je veza između emocija i djelovanja vrlo velika.

Kako se u emocijama nalazi i temelj motivacije za proces učenja i djelovanja - kao što Jarvis navodi u kontekstu oglašavanja „mi ćemo kupiti jer imamo želju, i ondje leži srce motivacije“ - idući koncept kojeg autor razrađuje je koncept „djelovanja“. Djelovanje je interakcija sa vanjskim svijetom, ali ujedno predstavlja i učenje kroz interakciju – učenje kroz djelovanje. U ovom djelu autor raspravlja o praktičnoj dimenziji života, učenju vještina, implicitnom znanju i kreativnom djelovanju.

U svakodnevnom životu mi smo u interakciji sa svijetom odnosno s ljudima. Koncept „interakcije“ Jarvis promatra kao proces eksternalizacije i internalizacije. U prvom mi govorimo i pišemo dok u drugom slušamo i čitamo.

Budući da razumijevanje govora i teksta ujedno podrazumijeva i proces razumijevanja vrijednosti upravo je koncept „vrednovanja“ kojeg Jarvis razmatra u nastavku. Autor u ovom dijelu ukratko razrađuje pojedine aspekte vezane uz vrijednosti. Raspravu započinje načinima na koje počinjemo učiti vrijednosti i nastavlja prikazom pet

različitih škola mišljenja o etičkim vrijednostima. U nastavku autor raspravlja o fazama moralnog razvoja s fokusom na Kohlbergov model.

U posljednjem poglavlju drugog dijela knjige Jarvis razrađuje koncept „pozicioniranja u društvu“. Prema Goffmanu osoba se predstavlja u skladu s pozicijom koju zauzima u društvu, što onda utječe na njezinu percepciju i iskustvo, a time i na naše učenje. Prema tome, način na koji mi opažamo svoju poziciju u društvu reflektira se na naše stavove, osobine ličnosti i motivaciju za djelovanjem. Upravo su stavovi, osobine ličnosti (posebice inteligencija) i motivacija okosnice Jarvisove rasprave u ovom poglavlju.

Uzimajući u obzir sve navedene koncepte odnosno procedure kroz koje prolazi osoba u procesu učenja autor pokazuje holističko shvaćanje osobe, a time i procesa ljudskog učenja. Svi ovi koncepti o kojima Jarvis raspravlja ukazuju na kompleksnost učenja kao cjeloživotnog procesa.

Mi postajemo i jesmo

U trećem dijelu knjige, koji se sastoji od dva poglavlja, autor kroz filozofsku perspektivu ukazuje da ne samo da tijekom cijelog života mi uvijek učimo i u tom smislu „postajemo“ („becoming“), već da u svakom trenutku mi „jesmo“ odnosno „postojimo“ („being“) kao osoba u društvu. Kao što Jarvis kaže „mi doista učimo da budemo osoba u društvu – učimo da budemo mi.“

Pod utjecajem starenja mijenja se naše tijelo i um. Naša percepcija, kognicija i vrijednosti mijenjaju se pod utjecajem starenja i iskustva koje doživljavamo tijekom života. Jarvis u kontekstu cjeloživotnog učenja, životnog ciklusa i starenja raspravlja o načinu na koji se razvijamo i učimo iz naših života i na taj način razvijamo svoj potencijal odnosno mi „postajemo“. U različitim fazama života mi posjedujemo različite potrebe, a time i različite oblike motivacije. Jarvis ističe kako u ranijim fazama života, osobe su u procesu učenja orijentirane na razvoj karijere („vocational learning“) najčešće kroz formalne oblike obrazovanja dok se u kasnijim fazama života osobe orijentiraju na opće, nestručno učenje („non-vocational learning“).

Koncept da mi „postajemo“ u sebi uključuje vremensku dimenziju odnosno mi se kao osobe nastavljamo razvijati kroz čitav naš život. Za razliku od toga, koncept da mi „postojimo“ / „jesmo“, o

kojemu Jarvis raspravlja na kraju svoje knjige, u sebi uključuje dimenziju sadašnjosti kao što Jarvis navodi „mi jesmo ili ja jesam u gotovo bilo kojem trenutku života.“ U svakom trenutku mi učimo ne samo kako djelovati s obzirom na različite uloge u životu već „mi učimo kako postati mi.“ Kao što Jarvis navodi na kraju svoje knjige „postojanje zahtjeva učenje – možda je postojanje sinonim za učenje – i mi svi učimo kako bi bili mi kao osobe u društvu.“

Zaključak

Jarvis na sistematičan i koncizan način objašnjava da mi, svi ljudi, stvoreni smo kao osobe kroz društveni život odnosno kroz naša iskustva s kulturom te promišljeno provlači čitatelja kroz niz tema i koncepata važnih za temu prije zaključnog razmatranja što to znači biti (i kako postati) osoba u društvu. Ova knjiga privući će širi krug čitatelja kako one uključene u područje odgoja i obrazovanja, učenja, razvoja ljudskih potencijala, pedagogije, andragogije, psihologije, sociologije, socijalnog rada te drugih disciplina koje se u bilo kojem aspektu dotiču odgoja i obrazovanja. Jednako tako, ovo će djelo dotaknuti sva ona interdisciplinarna područja znanosti koja se počesto nalaze na rubu svojih znanstvenih disciplina te zahtijevaju nadilaženje davno (ponekad nepotrebno) zadanih okvira koji su nerijetko priječili ovakav pristup sličnim temama. Knjiga pomaže da se razumije proces ljudskog učenja pa čak i koncept čovječnosti u jednom pogledu stoga je dobrodošla literatura svima onima koji se bave učenjem i poučavanjem.

Literatura:

Peter Jarvis (2009), *Learning to be a person in society*. London and New York: Routledge.